

7. Шанский М. М. Основні властивості і прийоми стилістичного використання фразеологічних обортів за російській мові / М. М. Шанський. – 1957. – 176 с.
8. Agricola, E. Semantische Relationen im Text und im System. 3. Aufl. Halle, 1975. – 243 S.
9. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich : udenverlag. – 1989. – 1816 S.
10. Fleischer, W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – 2., Durchges. und erg. Aufl. – Tübingen : Niemeyer, 1997. – 231 S.
11. Schippan, T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen : Niemeyer, 1992. – 284 S.

УДК 811.214.21'373.7

В. Г. Перішко,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

І. В. Перішко,

Рівненський державний гуманітарний університет

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА ПРОБЛЕМА ЇХ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ ГІНДІ)

Стаття присвячена проблемі диференціації фразеологічних одиниць і їх відмінності від вільних словосполучень та слів на прикладі фразеологізмів мови гінді. Розглянуто також характерні особливості фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, словосполучення, стійкі сполучення, характерні особливості фразеологізмів, фразеологізми гінді.

ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ И ПРОБЛЕМА ИХ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ЯЗЫКА ХИНДИ)

Данная статья посвящена проблеме дифференциации фразеологических единиц и их отличия от свободных словосочетаний и слов на примере фразеологизмов языка хинди. Рассмотрены также характерные особенности фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологическая единица, словосочетание, устойчивые сочетания, характерные особенности фразеологизмов, фразеологизмы хинди.

CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS AND THE PROBLEM OF THEIR DIFFERENTIATION (WITH EXAMPLES IN HINDI)

The article deals with the problem of differentiation idioms and their differences to free phrases and words with examples of phraseological units in Hindi. The characteristics of idioms are considered. The issue of the article is differentiation of a phraseological unit as a complex entity. Theoretical research in phraseology demonstrates that a phraseological unit is more complicated entity than a word or phrase. The characteristic features of a phraseological unit are its reproducibility, integrity and indivisibility. In modern literary Hindi there are many fixed word combinations and their semantics is not based on the meaning of words, their components. Word combinations are considered as the basis for the formation of idioms, as only some of these combinations that differ lexical indivisibility, can be phraseological units. The conclusion has been drawn that all the phrases can be divided into normal, which are not related to phraseology and indivisible lexical – phraseological units. Phraseological units should be distinguished from lexical, syntactically indivisible phrases.

Key words: phraseological unit, word combination, fixed combinations, characteristic phraseology, Hindi phraseological units.

Проблематика цієї статті представлена питанням диференціації фразеологічної одиниці як складного утворення.

Актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що характерні особливості фразеологічних одиниць та їх відмінність від вільного словосполучення, зокрема у мові гінді, мало вивчені.

Фразеологічна одиниця, її основні ознаки та особливості вживання неодноразово ставали об'єктом лінгвістичних досліджень (В. В. Виноградов, М. Шанський, О. О. Тараненко, Д. Х. Баранник, В. М. Мокієнко, В. Г. Костомаров, Б. О. Коваленко, І. О. Соболева, А. А. Смерчко, М. О. Алексєєнко, Б. М. Ажнюк, О. А. Стишов та ін.).

Теоретичні дослідження в галузі фразеології переконливо демонструють, що фразеологічна одиниця є складнішим утворенням, ніж слово або змінне словосполучення. І. Р. Гальперін називає фразеологічні одиниці «поєднанням слів, в яких значення цілого домінує над значенням складових частин або, іншими словами, значення цілого передане не зовсім точно, а іноді і зовсім не передається сумою складових частин» [1, с. 169].

Значення фразеологізму, відоме носіям мови, не завжди можливо зрозуміти через значення його складових. Даний факт викликає труднощі адекватного сприйняття, розуміння і перекладу фразеологічної одиниці. У самому фразеологічному значенні є дві сторони: план змісту і план вираження, тобто матеріальна оболонка фразеологічної одиниці. Отже, двосторонній характер значення фразеологізму поєднує його зміст і форму.

У наявних роботах (Л.П. Сміт, Р. Мун та інші) не досліджуються такі фундаментальні питання, як науково обґрунтовані критерії виокремлення фразеологічних одиниць, співвідношення фразеологізмів і слів, системність фразеології та ін.

Деякі дослідники (І.В. Арнольд, В.Н. Телія, Н.М. Шанський, Л. П. Сміт та інші) відносять до складу фразеології всі стійкі сполучення, інші (А.І.Смирницький, О.В. Кунін, М.М. Амосова та інші) – тільки певні групи. Разом з тим залишається суперечливим питання про включення до складу фразеологізмів сполучень, утворених за типовою моделлю із зв'язаним значенням слів, а також про її відмінність від вільного словосполучення та слова. На думку О.Г. Ульциферова основними питаннями, пов'язаними з фразеологічною системою сучасної літературної мови гінді, є: 1) дослідження семантичних і граматичних особливостей фразеологічних одиниць, які дозволяють відмежовувати їх від а) вільних словосполучень (लाल रंग «червона фарба» і लाल पगड़ी «червоний тюрбан», тобто «поліцейський») і б) стійких сполучень हरी खादी «зелені добрива», कष्ट देना «спричиняти труднощі»); 2) виявлення основних типів фразеологічних одиниць і принципів їх розмежування між собою; 3) встановлення джерел поповнення та способів розвитку фразеологічних одиниць; 4) характеристика фразеологічних одиниць з точки зору їх належності до різних стилів мови [4, с. 55].

Наша стаття присвячується проблемі диференціації фразеологічних одиниць і їх відмінності від вільних словосполучень та слів на прикладах мови гінді.

Характерні особливості фразеологічної одиниці – її відтворюваність, цілісність і неподільність. Фразеологічні одиниці не створюються в конкретному акті мовлення, а відтворюються в готовому вигляді. Стійкість їх структури обумовлює

їх синтаксичну функцію в реченні. Значення вільних синтаксичних словосполучень будується на основі складових їх компонентів. Таку ж семантичну сутність мають багато стійких словосполучень. Однак у сучасній літературній мові гінді зустрічається чимало таких стійких словосполучень, семантика яких не заснована на значенні слів, їх складових. Ці стійкі сполучення мають цілком певне, закріплене за даним словосполученням, смислове значення. За рідкісним винятком вони складаються зі слів, що існують у сучасній літературній мові гінді та функціонують поруч із звичайними сполученнями з цих же слів в інших непов'язаних значеннях. Такі сполучення можна назвати лексично неподільними словосполученнями.

Таким чином, всі словосполучення можуть бути поділені на звичайні, які не відносяться до фразеології, і лексично неподільні – фразеологічні одиниці. Наприклад: हाथ धोना а) «мити руки» і б) «втратити» पर मुझे भय है क और वलिब करने में शायद मानी से हाथ धोना पड़े «Але я боюся, що як би через подальше зволікання не довелося втратити гроші» [3, с. 1040]; सरि झुकाना а) «схилити голову»; б) «визнати поразку» यहाँ कबीर की बुद्धि भी सरि झुकाती है «Тут навіть розум Кабіра визнає поразку» [3, с. 985]; в) «погоджуватися» इच्छाओं के इनकी आगे सरि झुकाना हमारा धर्म है «Наш обов'язок визнати їх бажання» [9, с. 201]; लाल पगड़ी (लाल साफ़) а) «червоний тюрбан» і б) «поліція» ये लाल साफ़े खड़े मुंह ताकते रह जायें «Ці поліцейські нічого не наважаться зробити» [3, с. 926].

Фразеологічні одиниці слід відрізнити від лексичних, синтаксично неподільних словосполучень. Лексичні іменникові словосполучення пов'язані з утворенням термінів і назв: हरा मटर «зелений горошок»; सफ़ेद रीछ «білий ведмідь», गुरुत्वाकर्षण शक्ति «сила тяжіння», उत्पादन साधन «засоби виробництва».

У дієслівних лексичних словосполученнях, особливо в сполученнях «іменник/прикметник + дієслово करना дієслівний компонент виступає у функції «показника дії»: काम करना «робити справу», «працювати»; कोशिश करना «робити спробу», «намагатися»; शुरू करना «робити початок», «починати»; पूरा करना «робити повним», «наповнювати»; अपना करना «робити своїм», «привласнювати»; एक करना «робити єдиним», «об'єднувати» тощо. Дієслівне словосполучення втрачає здатність при поділу на частини позначати єдине поняття, проте синтаксично не всі вони стають лексично неподільними. Словосполучення із залежним компонентом, вираженим абстрактним іменником, можуть виступати дистантно: भाइयों की जो मदद हो सकती है करता हूँ [8, с. 268] «Я допомагаю братам, чим можу»; पतिमह स्याही का उपयोग केवल अंगूठा लगाने के लिये करते थे [6, с. 13] «Дідусь використовував чорнила тільки для того, щоб прикладати великий палець (змащений ним)». Подібні словосполучення відносяться до постсинтаксичних конструкцій [4, с. 314].

Якщо залежний компонент виражений прикметником (санскритським дієприкметником), займенником або числівником, словосполучення стають синтаксично неподільними і, як правило, виступають в контактній позиції. Такі конструкції О.Г. Ульциферов називає синтаксичними дієслівними монолітами, які для своєї реалізації вимагають приєднання другого залежного компонента. До дієслівних монолітів відносяться і словосполучення, залежний компонент яких, виражений іменником, втратив під впливом мовної практики свої морфологічні ознаки, виступаючи тільки лексичним наповнювачем дії. Однак і ці словосполучення не втрачають своє лексичної неподільності, оскільки всі компоненти словосполучення виступають у прямому значенні: वृद्ध ने हाथ ऊँचा करके कहा [7, с. 10] «Старий, піднявши руку (букв. «зробивши руку високою»), сказав...»; महापुरुष ने दोनों हाथ ऊँचे कर... भक्तों को आर्शीवाद दिया... [7, с. 11] «Велика людина, піднісши обидві руки (букв. «руки високі зробивши»), благословила віруючих»; उसने... तलवार ऊँची करके कहा... [7, с. 9] «Піднявши шаблю, він сказав...».

Якщо словосполучення «іменник + дієслово करना», як правило, не викликають труднощів щодо віднесення їх до стійких нефразеологічних одиниць мови, то подібні сполучення з іншими дієсловами мають певну складність для класифікації. Сюди насамперед належать словосполучення з дієсловами खाना «їсти», मारना «бити», लेना «брати», देना «давати», मचाना «піднімати», छेड़ना «починати», रखना «класти», які виступають у функції опорних компонентів. Поєднання з дієсловами खाना, मारना і लेना найчастіше виступають у складі фразеологічних одиниць: चोट खाना а) «бути побитим», б) «отримувати удар» (букв. «є удар») नीलमि ने कुछ चोट खाये स्वर में उससे कहा... «Ніліма сказала пригніченим голосом...» [2, с. 106]; झपट्टी मारना а) «нападати», б) «хапати з нальоту» (букв. «бити напад») थाली ढाककर ले जाओ नहीं तो चील झपट्टा मार लेगी «Накрій тачку і віднеси її, бо шуліка підхопить (їжу)» [3, с. 423]; झपकी लेना (खाना) «дрімлати», «кловати носом» (букв. «брати (є) дримоту»); सुबह से ही तुम झपकी लेने लगे, कमाल है यार! «З самого ранку почав кловати носом, чудеса та й годі, друже!» [3, с. 423].

Сполучення з дієсловами मचाना і छेड़ना знаходяться на межі фразеологічного фонду. Вони поєднуються з дуже обмеженим колом іменників, але характеризуються лексичною і граматичною самостійністю складових компонентів: शोर (हंगामी) मचाना «піднімати шум (скандал)»; बात (चर्चा) छेड़ना «зав'язувати розмову», लड़ाई (युद्ध) छेड़ना «розв'язувати війну». Словосполучення з дієсловом देना можна поділити на а) лексично неподільні: धोखा देना «обманувати» (букв. «давати обман») हमको मंत्री ने धोखा दिया, इसी से सब कुछ ख बैठे «Нас обдурив міністр, тому ми все втратили» [5, с. 344]; सवाल देना «порушувати справу в суді» (букв. «давати запитання») यदि वह नहीं मानेगा तो सवाल देना पड़ेगा «Якщо він не погодиться, змушені передати справу в суд» [3, с. 959] і б) лексично подільні: सहायता देना «надавати допомогу», कष्ट देना «заподіювати незручності». Останні словосполучення можна віднести до лексичних стійких сполучень.

Значення фразеологічної одиниці може зводитися до окремого позначення поняття, що співвідноситься із словосполученнями. Це в першу чергу стосується фразеологізмів з переосмисленням тільки частини складових їх компонентів: लाठी से राज करना «правити за допомогою сили» (букв. «правити за допомогою палиці»), गरम बाज़ार «жвавий базар» (букв. «гарячий базар»), कुत्ते की मौत मरना «вмирати собачою смертю», आशा बाँधना «плекати надії». Стійкість словосполучення, що виникло в результаті набування лексичного значення, відмінна від стійкості фразеологічних одиниць, тобто фразеологічну стійкість слід відрізнити від лексичної.

Таким чином, всі словосполучення можуть бути поділені на звичайні, які не відносяться до фразеології, і лексично неподільні – фразеологічні одиниці. Отже, не всі стійкі сполучення є фразеологічними одиницями, більшість з них – звичайні словосполучення за своєю семантичною структурою. Стійкі сполучення можна вважати основою для утворення фразеологічних одиниць, оскільки лише частина цих сполучень, що відрізняються лексичною неподільністю, переходять у фразеологізми.

Стаття не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Важливим залишається питання детального вивчення щодо виявлення основних типів фразеологічних одиниць і принципів їх розмежування між собою.

Література:

1. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 2004. – 459 с.
2. Жмотова О. Д. Именные признаки инфинитива в хинди и урду / О. Д. Жмотова // Языки Индии. – М. : ИВЛ, 1961. – С. 60–76.

3. Липеровский В. П. Именные части речи языка хинди / В. П. Липеровский. – М. : Наука, 1978. – 167 с.
4. Ульциферов О. Г. Практическая грамматика современного литературного языка хинди / О. Г. Ульциферов. – Изд-ва : АСТ, Восток-Запад, 2005. – 752 с.
5. Hook P. E. Compound verbs in Hindi / P. E. Hook// The Michigan Series in South and Southeast Asian Languages and Linguistics. – 1974. – № 1.
6. Matilal B. K. Indian Theorists on the Nature of Sentence (vakya) / B. K. Matilal. – FL. – 1966. – Vol. 2, № 4.
7. अवाप्रसाद «सुमन», हृदि के अनुस्वार प्रयोग: सुझाव और समाधान, भाषा, अंक 3, 1968।
8. उलत्सफिरोव ओ। गे।, हृदि वाक्यवनियाम, कतिबघर प्रकाशन, नई दिल्ली, 2002।
9. देवीप्रसाद शर्मा, हृदि की प्रथम मौलिक कहानी, भाषा, अंक 3, 1969।

УДК 81-115'27'373

Н. М. Печко,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДОМІНАНТИ ЯК ОСНОВА МЕНТАЛІТЕТУ ЕТНОСУ

Стаття досліджує концептуальні домінанти як основу менталітету етносу. Порівняльний аналіз здійснено на прикладі концептуальних домінант українського, російського, британського та німецького етносів. Проаналізовано специфіку та національну маркованість концептуальних домінант. На прикладі концепту СВОБОДА / FREEDOM доведено наявність спільних та відмінних смислових зон цих когнітивних утворень.

Ключові слова: концепт, концептуальна домінанта, національний менталітет, лінгвокультурна спільнота, мовна картина світу етносу.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ДОМИНАНТЫ КАК ОСНОВА МЕНТАЛИТЕТА ЭТНОСА

Статья исследует концептуальные доминанты как основу менталитета этноса. Сравнительный анализ проанализирован на примере концептуальных доминант украинского, российского, немецкого и британского этносов. Проанализирована специфика и национальная маркированность концептуальных доминант. На примере концепта СВОБОДА / FREEDOM доказано наличие общих и отличительных смысловых зон этих когнитивных образований.

Ключевые слова: концепт, концептуальная доминанта, национальный менталитет, лингво-культурная общность, языковая картина мира этноса.

CONCEPTUAL DOMINANTS AS A MENTALITY BASIS

The article deals with the conceptual dominants which constitute the grounds for ethnic mentality. Taking into account contemporary research works the author singles out key lexical units and specifies conceptual constructions which determine the outlook of a certain lingual-cultural community and build up the linguistic picture of the world of some ethnic group. The comparative analysis has been carried out on the basis of conceptual dominants of the Ukrainian, Russian, German and English ethnic entities. Specific features and the national colouring of the conceptual dominants which lay the foundation for some ethnic mentality have been highlighted in the paper. Analyzing the concept FREEDOM / SVOBODA it has been proved that despite its universal nature different linguistic communities comprehend it through common (similar) and divert (unlike) semantic space zones.

Key words: concept, conceptual dominant, national mentality, lingual-cultural community, ethnos, linguistic picture of the world.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Динамічне зростання мульти-культурної інтеграції сучасного світу неодмінно ставить перед дослідниками лінгвістичних та когнітологічних студій новітні вимоги щодо визначення змістової специфіки та особливостей функціонування концептуальної системи конкретної лінгвокультурної спільноти. На важливість та актуальність цього питання вказують численні лінгвістичні розвідки у царині лінгвокультурології (А. Вежбицька, О. В. Голубовська, У. Б. Марчук, А. М. Приходько), етнолінгвістики (В. І. Кононенко, В. А. Маслова) та когнітивної лінгвістики (О. В. Городецька, І. Г. Саєвич, О. О. Селіванова). Ґрунтовне дослідження цих аспектів має не лише вагомий теоретичний значення, виявляючи базові когнітивні основи менталітету різних національних утворень, що складають «картину світу» соціуму, а й суттєве практичне значення, оскільки такі дослідження проливають світло на комунікативну специфіку різних національно-культурних спільнот.

Метою цієї статті є порівняльний аналіз концептуальних домінант українського, російського, німецького та британського етносів, виявлення спільних та відмінних рис цих мовно-культурних спільнот.

Виклад основного матеріалу. Концептуальна система є важливим когнітивним чинником, що виявляє схожість різних мовних спільнот, забезпечуючи можливість міжкультурної комунікації. Водночас, ядро кожної концептуальної системи можуть складати відмінні концепти, формуючи цим самим національно-культурну ідентичність та самобутність етносу та визначаючи особливості його світосприйняття та лінгвального кодування світу, що закладає основи менталітету кожного етносу у вигляді його концептуальних пріоритетів.

Питання визначення сутності національно-специфічного концепту є досить суперечливим у лінгвістичних колах. Численні дискусії з цієї проблематики породили багато понять, термінологічних одиниць та їх трактувань. Представники лінгво-культурологічного напрямку розглядають концепт як «згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини; і те, за допомогою чого людина, рядова, звичайна людина, не «творець культурних цінностей» – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [1, с. 40].

Більшість дослідників (А. Вежбицька, С. Г. Воркачов, І. О. Голубовська, О. В. Городецька, О. П. Левченко, А. М. Приходько, Н. В. Уфимцева) сходяться на тому, що в основі визначення національно-культурних концептів має лежати **аксіологічний підхід**. Саме він вказує на ключову значущість духовних, моральних, естетичних цінностей у формуванні концептуального ядра суспільної свідомості нації та його безпосередній зв'язок із соціальними та культурними чинниками. Тобто, основою національних та культурно-мовних спільнот є **ціннісна** складова. Слідуючи цьому принципіві, можна виокремити «ключові слова» певної мовної спільноти – значимі та культурно-марковані мовні одиниці. Вони повинні відповідати умовам загальновоживаності, частотності використання у певній семантичній сфері, наявності значної кількості фразеологізмів з цим словом, широкого використання у прислів'ях, висловах, популярних піснях, назвах книжок, тощо [1, с. 36]. У цьому зв'язку надзвичайно цікавим видається експериментальне асоціативне дослідження, здійснене низкою